

## ФОНДОВІ КОЛЕКЦІЇ. ОКРЕМІ ЗНАХІДКИ

## РІДКІСНІ КЕРАМІЧНІ ВИРОБИ ТШИНЕЦЬКО-КОМАРІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Григорій ОХРИМЕНКО<sup>1</sup>, Світлана ЛОКАЙЧУК<sup>2</sup>, Наталія СКЛЯРЕНКО<sup>3</sup>

<sup>1</sup>Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки,  
вул. Шопена, 24, 43021, м. Луцьк, Україна, e-mail: dannuta@ukr.net

<sup>2</sup>Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки,  
вул. Винниченка, 30-а, 43025, м. Луцьк, Україна

<sup>3</sup>Луцький національний технічний університет,  
вул. Конякіна, 5, 43026, м. Луцьк, Україна, e-mail: sklyarenko.nata@mail.ru

У статті акцентується увага на оригінальних керамічних виробих тшинецько-комарівської культури – пряслах з виступами, так званих “рогатих”. На території Польщі, Білорусі, України (Західна Волинь, Західно-Волинське Полісся, Подніпров’я) виявлено кілька десятків таких “рогатих” прясел. Вони належать до тшинецько-комарівської культури, проте переважна їхня більшість виявлена північніше, в ареалі поширення тшинецької, східнотшинецької культур та на Малому Поліссі (басейн Горині). Тому для комарівської культури вони менш показові.

Середній діаметр прясел становить приблизно 5 см, у найбільших – близько 8 см. Кількість виступів (“ріжків”) – 4–9. Є припущення, що вони мали не лише ужиткове призначення, а й могли використовуватися під час ритуальних дійств, тобто були сакральними предметами. Окремі з цих виробів можна віднести до витворів мистецтва, враховуючи якість виготовлення, іноді ангобування, наявність на них символічних знаків. Виявлення “рогатих” прясел у закритих комплексах (житлах, похованнях) допомогло б точніше з’ясувати їхнє призначення.

**Ключові слова:** “рогаті” прясла, тшинецько-комарівська культура, доба бронзи, ритуальні вироби, Західна Волинь.

Тшинецько-комарівська культура (ТКК) залишила значний слід в історії Західної України доби пізньої бронзи. Час її перебування на цих теренах – приблизно XVIII(XVII)–IX(X) ст. до н. е. Вона мала вплив на лужицьке, милоградське, білогрудівське населення. Ареал формування ТКК – басейн Вісли, Закарпаття. Дослідники відзначають значні успіхи цієї людності в різних галузях господарства: житлобудівництві, металообробці, кременярстві, гончарстві.

Посуд поліської зони ТКК більш простий – тюльпаноподібної форми, скромно прикрашений біля вінець прокресленими лініями, відтисками різної форми та ін. Проте тут трапляються особливі “рогаті” прясла. При цьому виявлено і звичайні тягарці для обертості веретен – округло-овальні. Кераміка Волині та Подністров’я власне комарівської культури має більш оригінальні форми, багатший декор, несе впливи Півдня (закарпатських та наддунайських культур).

Однією з перших на прясла з виступами (“рогаті”) звернула увагу С. Березанська. Дослідниця відзначала, що ці вироби трапляються не лише на поселеннях, але й у могильниках. Їх виготовляли з тієї ж глиняної маси, що й посуд: з домішкою піску, товченого граніту, паленого кременю. Поверхня старанно вирівнювалася. Розміри прясел різні: найбільші висотою (h) 4 см, діаметром (d) 6 см, найменші мають висоту 1,0–1,5 см, діаметр – 3,0–2,5 см. Найбільш поширені з h 2,5–3,0 см, d до 6 см. За формою виокремлено такі типи цих виробів: 1) біконічні, 2) круглі, 3) плоскі – у формі зубчатого коліщатка. Окремі прясла на торцях

виступів прикрашені крапками, рисочками, які могли мати певне значення [Березанская, 1972, с. 123] (рис. 8, 1, 2, 3, 4). “Рогаті” прясла С. Березанська виділяла в особливу групу східнотшинецької культури (СТК) як “надзвичайно характерну ознаку пам’яток всієї тшинецько-комарівської спільності” [Березанская, 1972, с. 123] (рис. 5, 1–8). Далі перераховано місця знахідок виробів, яких на той час було відомо близько 10: Народичі, Теклинський курган, поселення Мошни, Солов’є, Бортничі, у ґрунтовому похованні Нова Українка, поблизу м. Острог над р. Горинь [Березанская, 1972, с. 124]. Потрібно додати, що за останні десятиліття знахідок “рогатих” прясел стало відомо більше: с. Майдан-Липно Маневицького р-ну (рис. 4, б), Бубнів (два прясла) Володимир-Волинського р-ну (рис. 4, 7, 8), Заставне Любомльського р-ну, Голишів Луцького р-ну Волинської обл. (рис. 6, 2), Святе Здолбунівського р-ну Рівненської обл. (рис. 4, 9, 8, 4) (знахідки Д. Остапука, В. Бучака, Г. Охріменка).

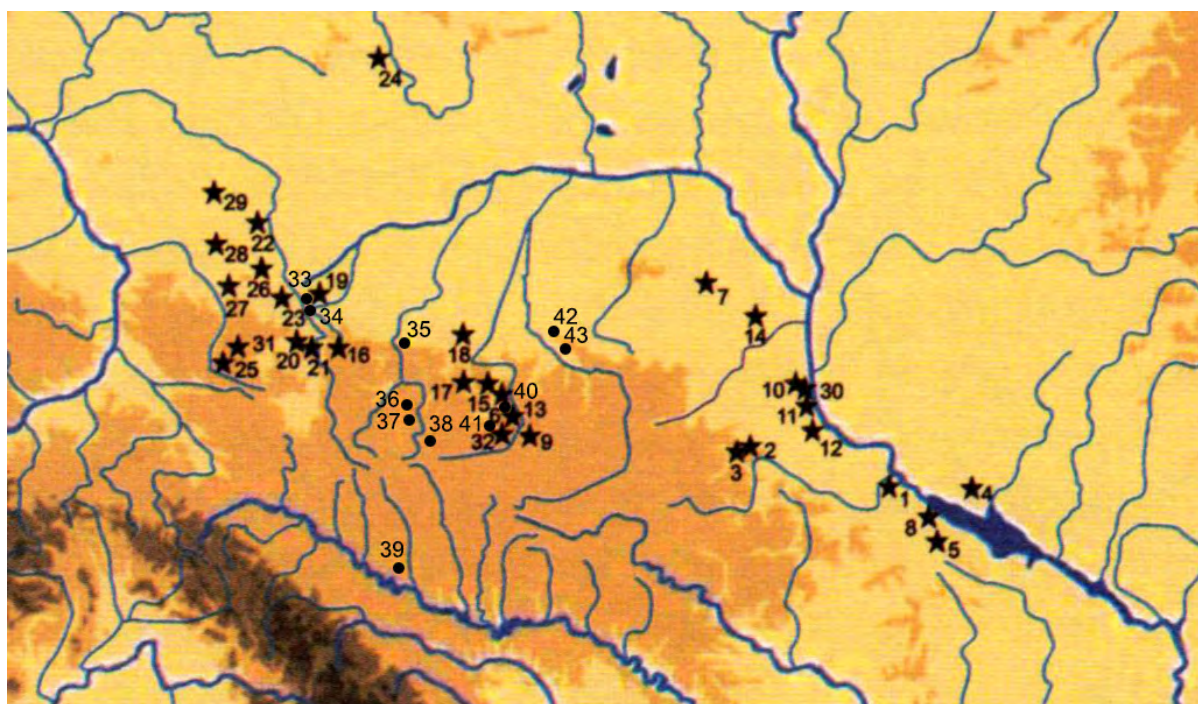


Рис. 1. Поширення “рогатих” пряселєць тшинецько-комарівського кола культур: 1 – Гута Михайлівська; 2 – Малополовецьке, п. 2а; 3 – Малополовецьке, п. 3, поховання 12; 4 – Чапаївка/Віта Литовська; 5 – Текліно, кург. 347; 6 – Могиляни (Острозький р-н); 7 – Народичі, п. 1, поховання 6; 8 – Мошни; 9 – Солов’ї; 10 – Бортничі; 11 – Нова Українка; 12 – Таценки; 13 – Святе; 14 – Здвижівка; 15 – Завадня; 16 – Бубнів; 17 – Голишів; 18 – Майдан-Липно; 19 – Застав’я; 20 – Тептюков, п. 6; 21 – Тептюков, п. 7; 22 – Ганна, п. 1; 23 – Рогатка, п. 12; 24 – Черльонка; 25 – Гуцюв, п. 6, кург. 21; 26 – Дубечно, п. 1; 27 – Гарбагувка Колонія, п. 1; 28 – Пашенкі; 29 – Жероцін, п. 3; 30 – Київ-Оболонь; 31 – Жданов; 32 – Дорогоща (wg Н. Taras, 2007; P. Makarowicz, 2009); 33 – Підгородно; 34 – Машів; 35 – Жидичин; 36 – Млинів; 37 – М’ятин; 38 – Буца; 39 – Заліщики; 40 – Хорів; 41 – Острог; 42 – Городище; 43 – Хотин (за Г. Охріменком, С. Локайчук, Н. Скляренко, В. Ткачем, О. Романчуком)

Fig. 1. Distribution of “horned spindle whorls” in the tshinetsko-komarivsky circle of cultures

Поблизу Нетішина Хмельницької обл. О. Романчук знайшов кілька таких виробів. Частина з них подана в публікації археолога з м. Познань (Польща) Пшемислава Макаровича [Makarowicz, 2010, s. 326, рис. 5.15: 5–9], а ще раніше – в публікації Г. Охріменка та О. Гусаревич [Охріменко, Гусаревич, 2006, с. 231–243] (табл. 1).

Місця виявлення “рогатих” прясел П. Макарович позначив на карті [Makarowicz, 2010, s. 326, рис. 6.15] (рис. 1). Всього подано 32 пункти знахідок на землях Польщі та України, у т. ч. Гута Михайлівська, Малополовецьке (пункт 3, поховання 12 – розкопки С. Лисенка), Чапаївка/Віта Литовська, Теклино (курган 347), Могиляни (поблизу Острога), Народичі (пункт 1, поховання 6), Таценки, Здвижівка, Завадня, Тептюків (пункт 6), Тептюків (пункт 7), Ганна (пункт 1), Рогатка (пункт 12) [Niedźwiedz, Taras, 1997, s. 66–72], Черльонка, Гуцюв (пункт 6, курган 21), Дубечно (пункт 1) [Taras, 1995, s. 142, tabl. XXXIX: 5], Гарбатувка-Колонія (пункт 1), Патенні, Жероцін (пункт 3) [Taras, 1995, s. 121, tabl. XVIII: 12], Київ-Оболонь, Жданів, Дорогоща (за Г. Тарас, 2007; П. Макарович, 2009) (рис. 3; рис. 4).

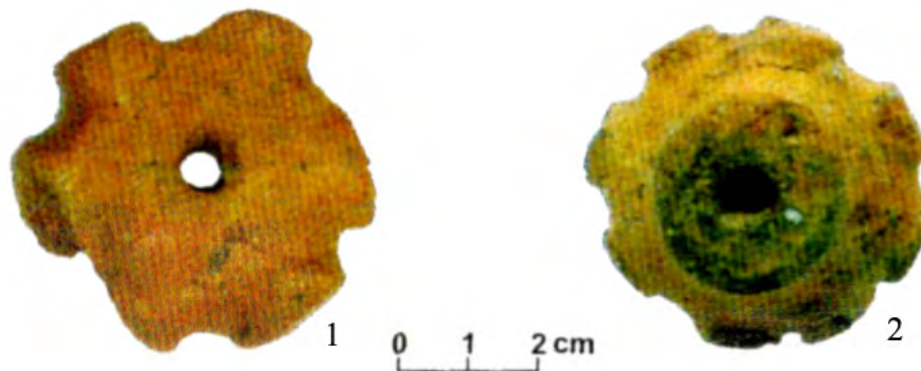


Рис. 2. “Рогаті” прясельця з Дубечна (1) та з Гарбатувки Колонії (2) (фото М. Піотровського)  
 Fig. 2. “Horned spindle whorls” from Dubechno (1) and from Garbatuvka Colonia (2) (photo by M. Piotrowski)

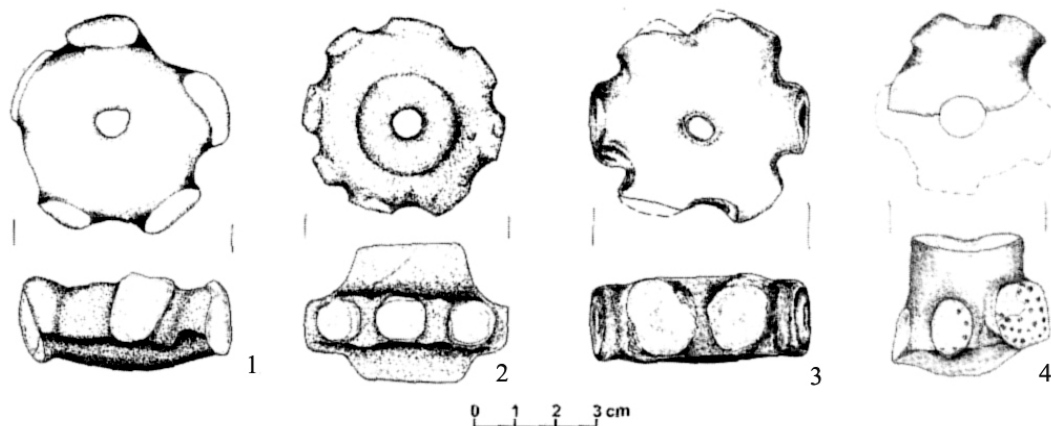


Рис. 3. “Рогаті” прясельця з Дубечна (1), Гарбатувки Колонії (2), Рогатки (3) і Ганни (4) (рис. Г. Тарас та Р. Галей)  
 Fig. 3. “Horned spindle whorls” from Dubechno (1), Garbatuvka Colonia (2), Rogatka (3) and Hanna (4) (fig. by H. Taras and R. Galej)

Подані на карті пункти сконцентровані в середній течії Дніпра (переважно правий берег), в басейні Верхньої та Середньої Горині, в середній течії Західного Бугу з притокою Лугою, у верхів'ї Прип'яті (табл. 1). Г. Тарас також подає карту поширення “рогатих” пряслиць, куди вносить 50 таких виробів, та виділила 6 типів [Taras, 2012, s. 150–155, рис. 1, tabl. 1, s. 170–172]. Авторами доповнено таблицю П. Макаровича та Г. Тарас пунктами нових знахідок (табл. 1).

Описуючи прясла, С. Березанська зазначала, що наявні вироби сплюснені, майже кулеподібні, кількість виступів (“ріжків”) 5–7, частіше – п'ять. Середній діаметр прясел з

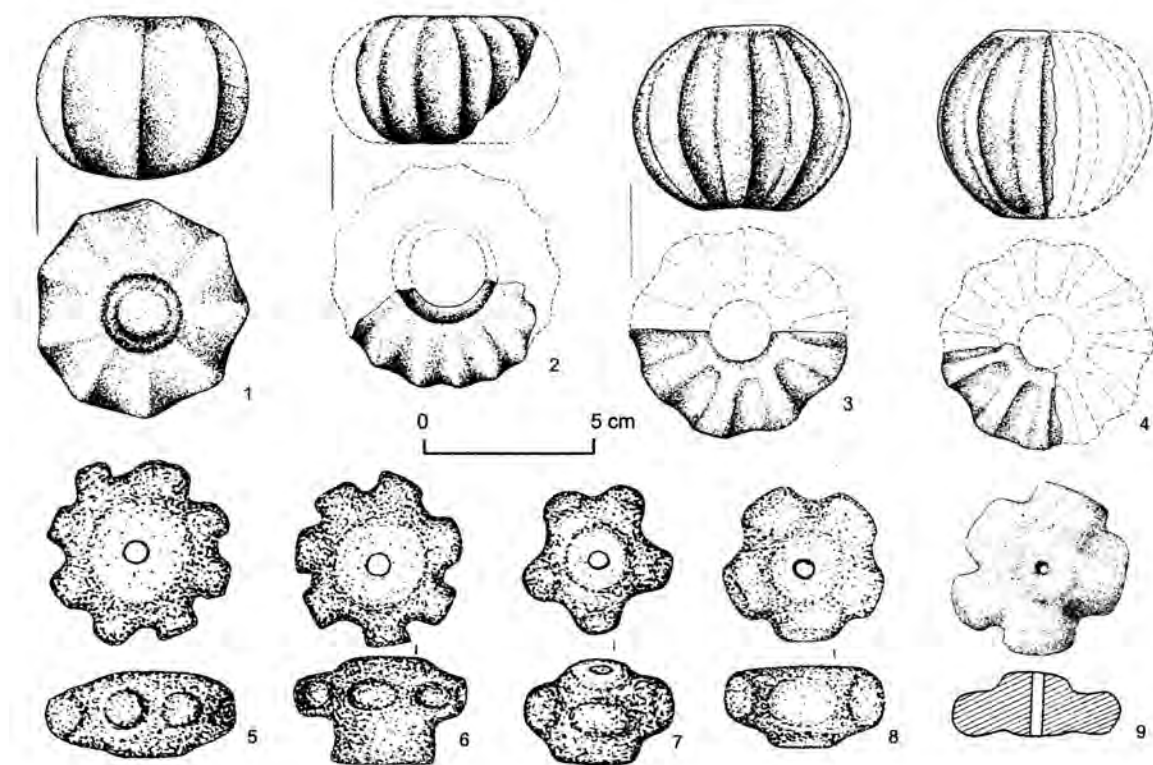


Рис. 4. Цитринові кам'яні булави та "рогаті" прясельця, що мали "інсигніальні функції тшинецького кола культур" (за Р. Макарівич): 1 – Рогашин, п. 2–4, басейн р. Бзури; 2 – Поводув, басейн Нери; 3–4 – Полісся, басейн Бзури; 5 – Застав'я, Волинське Полісся; 6 – Майдан-Липно, Волинське Полісся; 7–8 – Бубнів, Волинь (за В. Бучаком); 9 – Святе (за А. Кошко, 2002; В. Музофф, 2002; Р. Макарівич, 2005а; J. Górski, P. Makarowicz, A. Wawrusiewicz, 2010; С. Березанська, 1972; Г. Охріменко, О. Гусаревич, 2007)  
 Fig. 4. Citrine-like stone maces and "horned spindle whorls" which had "insignia functions of cultures of Tshinets circle" (by P. Makarowicz): 1 – Rogashin, p. 2–4, basin Bzura; 2 – Povoduv, basin Nera; 3–4 – Polissia, pool Bzura; 5 – Zastav'ia, Volyn Polissia; 6 – Maydan-Lipno, Volyn Polissia; 7–8 – Bubniv, Volyn (by V. Buchak); 9 – Sviate (by A. Koško, 2002; B. Muzolff, 2002; P. Makarowicz, 2005a; J. Górski, P. Makarowicz, A. Wawrusiewicz, 2010; С. Березанська, 1972; G. Okhrimenko, O. Gusarevich, 2007)

виступами – 5,0–5,5 см, діаметр отвору – 0,5–1,0 см. Є виступи більш і менш виражені, їхня висота – 0,5–1,0 см, ширина – 0,5–1,0 см (рис. 5). На виробі з с. Солов'ї на кінцях виступів нанесено наколи в такий спосіб, що на кожному наступному виступі на один накол більше. На пряслі з Теклино помітна піктограма з шести знаків, які нагадують зображення на посуді зрубної культури (рис. 8, 5) [Березанская, 1982, с. 178; Березанская, 1972, с. 123, 124].

З відомого могильника біля с. Комарів Івано-Франківської обл. (Придністер'я) походить "рогате" прясло, опубліковане І. Свешніковим [Swiesznikow, 1966, tabl. XVI, 19]. У книзі С. Березанської "Средний период бронзового века в северной Украине" подано таблицю ілюстрацій з "рогатими" пряслами з околиць Острога – три екземпляри, з Таценок, Святого, Черльонки (Польща), Нової Українки, Віти-Литовської, Завадні [Березанская, 1972, с. 239, табл. XXXVIII] (рис. 8).

У монографії "Северная Украина в эпоху бронзы" С. Березанська в окремому параграфі "Культовые места и предметы культа" описала ритуальні споруди, жертovníки, зольники, обрядові предмети: глиняні хлібці, мініатюрні посудини, вотивну кераміку, глиняні фігурки тварин і птахів, підвіски, амулети, а також "рогаті" прясла [Березанская, 1982].

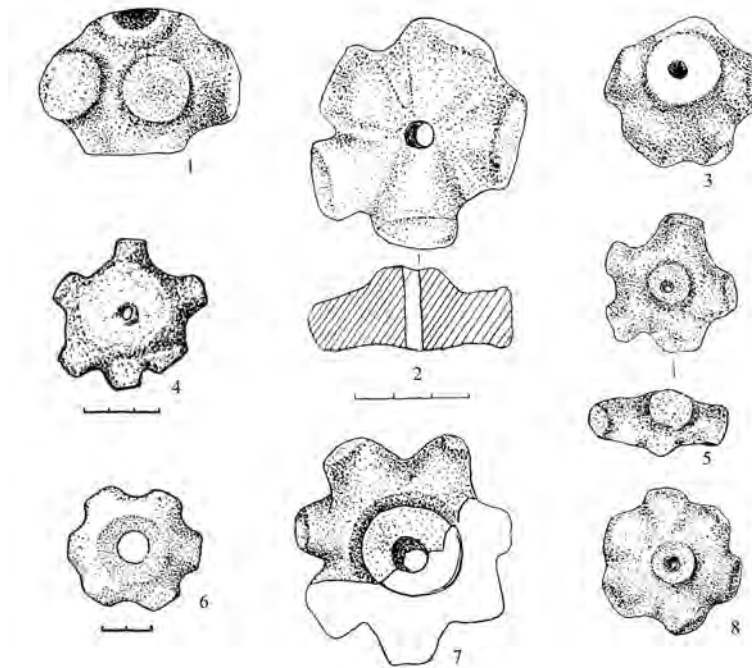


Рис. 5. “Рогаті” пряслиця: 1, 3, 8 – р. Горинь поблизу м. Острог; 2 – с. Святе; 4 – с. Дорогоща; 5 – с. Завадня; 6 – с. Текліно; 7 – с. Нова Українка (за С. Березанською, Й. Винокуром)

Fig. 5. “Horned spindle whorls”: 1, 3, 8 – Gorin River near Ostrog; 2 – Sviate; 4 – Dorogoscha; 5 – Zavadnia; 6 – Teklino; 7 – Nova Ukrainka (by S. Berezanska, Y. Vinokur)

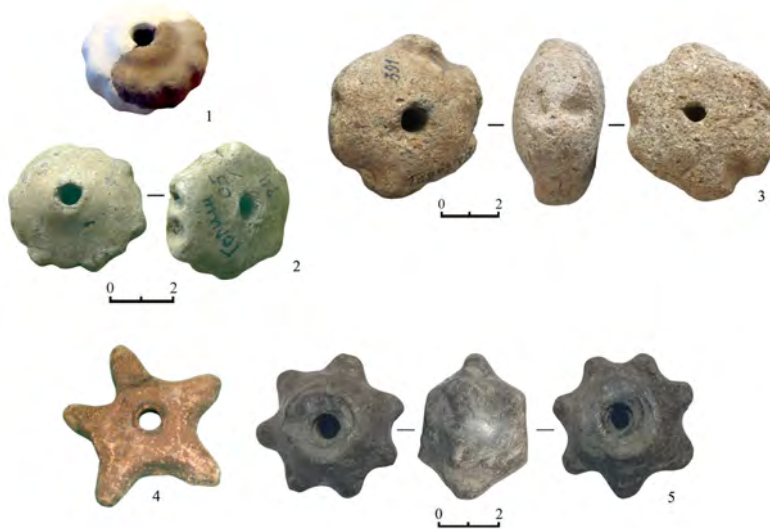


Рис. 6. “Рогаті” пряслиця: 1 – с. Буща, Тартак Дубнівського р-ну; 2 – с. Голишів Луцького р-ну; 3 – с. Городок Березнівського р-ну; 4 – с. Мишків Любомльського р-ну; 5 – с. Заліщики Тернопільської обл. (фото Г. Охріменка)

Fig. 6. “Horned spindle whorls”: 1 – Buscha, Tartak, Dubno district; 2 – Golishiv, Lutsk district; 3 – Gorodok, Berezno district; 4 – Mashiv, Liuboml district; 5 – Zalischiki, Ternopil region (photo by G. Okhrimenko)

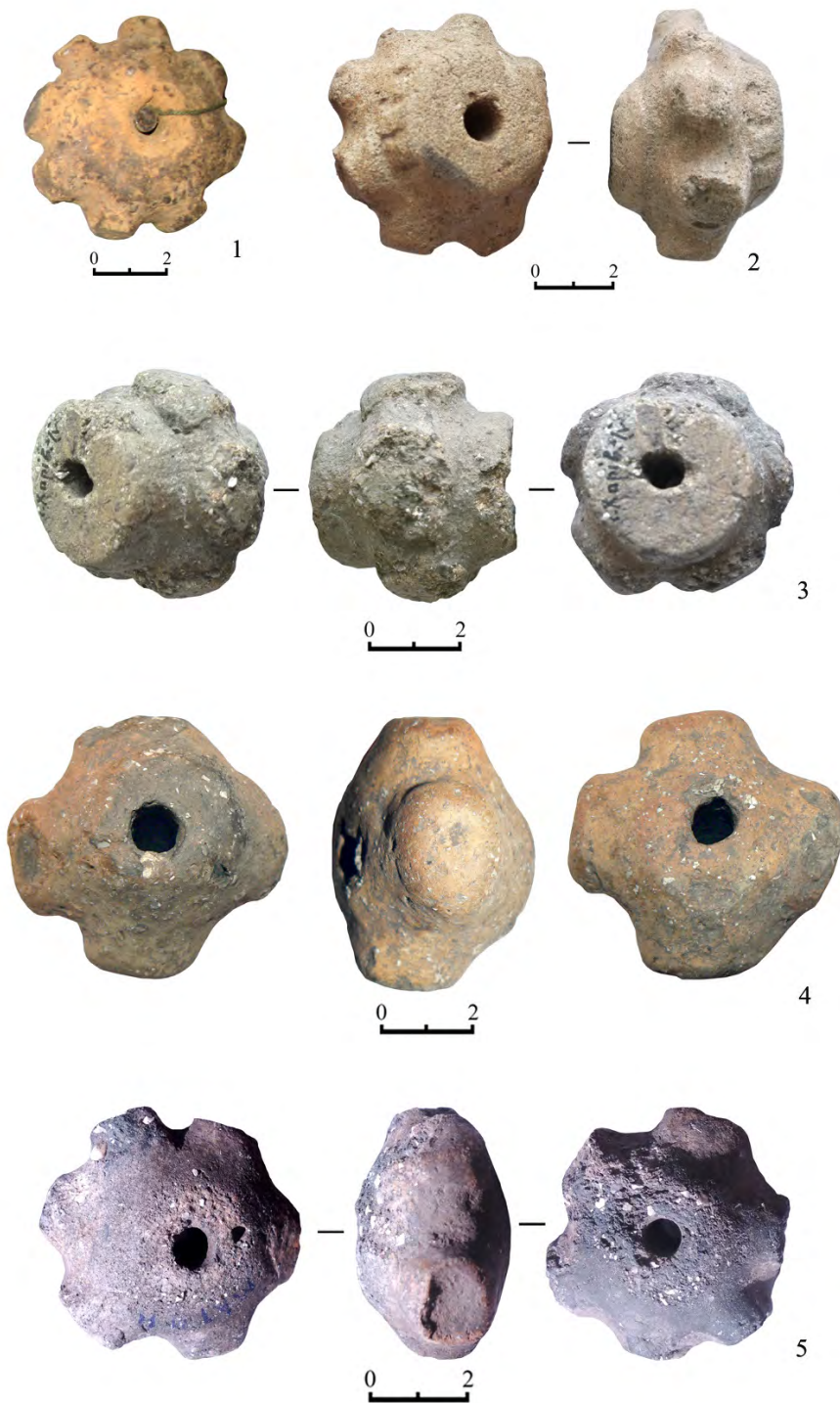


Рис. 7. “Рогаті” пряслиця: 1 – с. Підгородно Любомльського р-ну; 2, 4 – Волинь; 3 – с. Хорів Острозького р-ну; 5 – с. М’ятин Млинівського р-ну Рівненської обл. (фото Г. Охріменка)

Fig. 7. “Horned spindle whorls”: 1 – Pidgorodno, Liuboml district; 2, 4 – Volyn; 3 – Khoriv, Ostrog district; 5 – Miatyn, Mlyniv district, Rivne region (photo by G. Okhrimenko)

Й. Винокур, А. Гуцал, В. Мегей у 1985 р. проводили розкопки курганного могильника поблизу с. Дорогоща Ізяславського р-ну Хмельницької обл. [Винокур, Гуцал, Мегей, 1998]. У досліджуваних курганах (в поховальних ямах та насипах) знайдено переважно матеріали доби середньої та пізньої бронзи, зокрема культур: городоцько-здовбицької (ГЗК), межановицької (МК), окремі фрагменти бабинської (БК), близькі до культури Ноуа, східнотшинецької (СТК) та комарівської (КК). Питання про наявність на одній пам'ятці матеріалів двох культур – ГЗК–МК або/і СТК–КК – є дискусійними, не всі артефакти вдалося побачити.

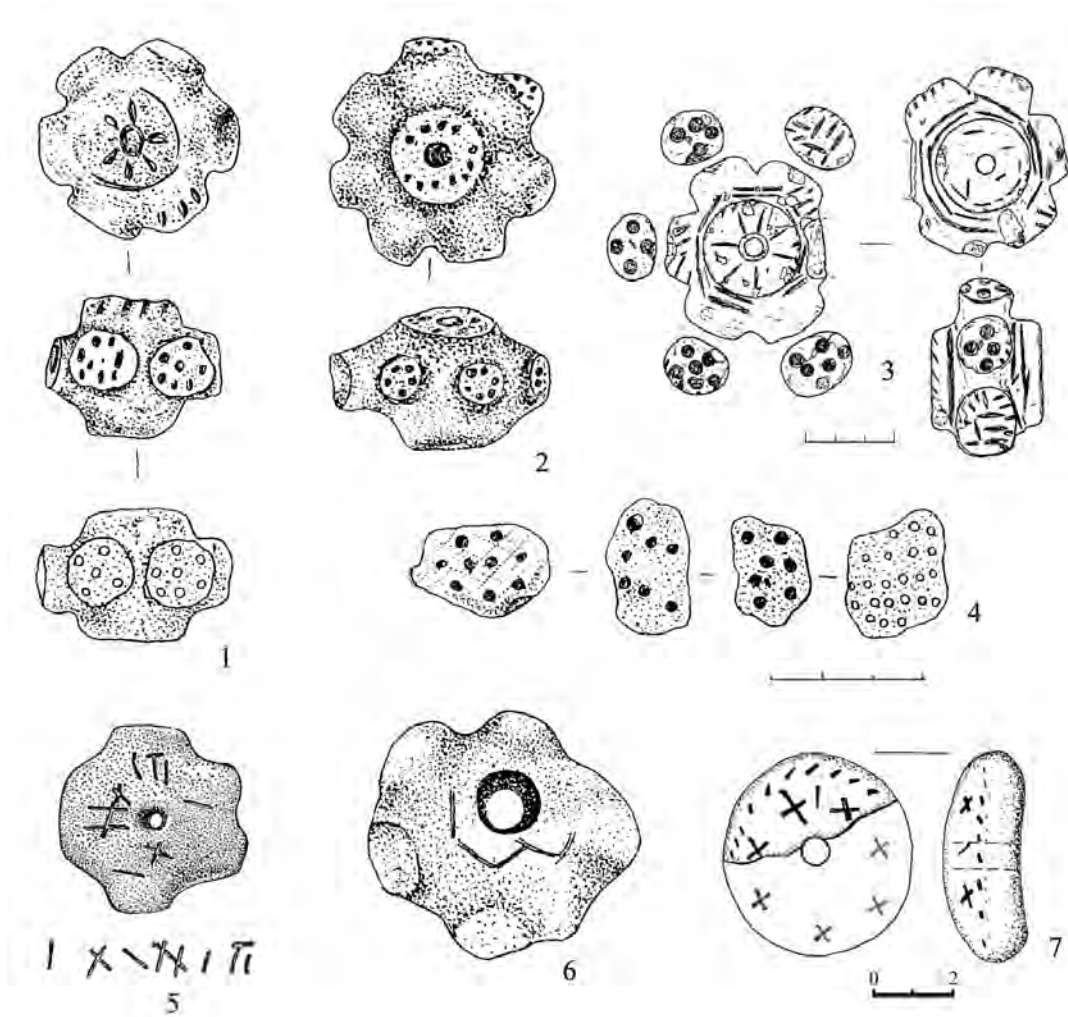


Рис. 8. “Rogati” пряслиця з рисунками: 1, 3 – с. Черльонка (Польща); 2 – с. Таценки; 4 – с. Святе; 5 – с. Текліно, к. 347, пох.; 6 – с. Віта-Литовська (за С. Березанською); 7 – Оташів (Чорнобильська зона) (за О. Шалагіною)

Fig. 8. “Horned spindle whorls” with decor: 1, 3 – Cherlionka (Poland); 2 – Tatsenki; 4 – Sviate; 5 – Teklino, barrow 347, bur.; 6 – Vita-Litovska (by S. Berezanska); 7 – Otashiv (Chornobil zone) (by O. Shalaginova)

Самі кургани належать, найімовірніше, носіям тшинецько-комарівської культури, а матеріали ГЗК, МК потрапили в насип разом із землею з поселення, яке раніше тут було. Для нашого дослідження цікавими є знахідки з поховання № 2 кургану № 1. Тут в ямі та поряд з нею виявлено перепалені кістки та офірні дарунки: бронзовий браслет в півоберта, уламок крем'яного серпа, точильний брусок та два прясла – одне “рогате”, друге із заглибленням на обідку – ніби для намотування ниток [Винокур, Гуцал, Мегей, 1998, с. 43, рис. 6: 5, 6]. (Раніше висловлювалася думка, що ці предмети є деталями горизонтальних верстатів – коліщатко, по

якому йшла нитка). Рогате прясло має більші розміри – приблизно 6,5 см, шість виступів різної висоти (рис. 9, 5). Ці вироби притаманні переважно тшинецькій культурі.

Інше “рогате” прясло знайдено на правому березі р. Горинь поблизу м. Нетішин Ізяславського р-ну під час розкопок кургану № 2 експедицією Інституту археології НАН України та Нетішинського краєзнавчого музею в складі С. Березанської, Я. Гершковича, В. Самолюка. Це прясло знайдено у перевідкладеному шарі, але, ймовірно, воно мало зв’язок із похованнями [Березанська, Гершкович, Самолюк, 1998, с. 53–54].

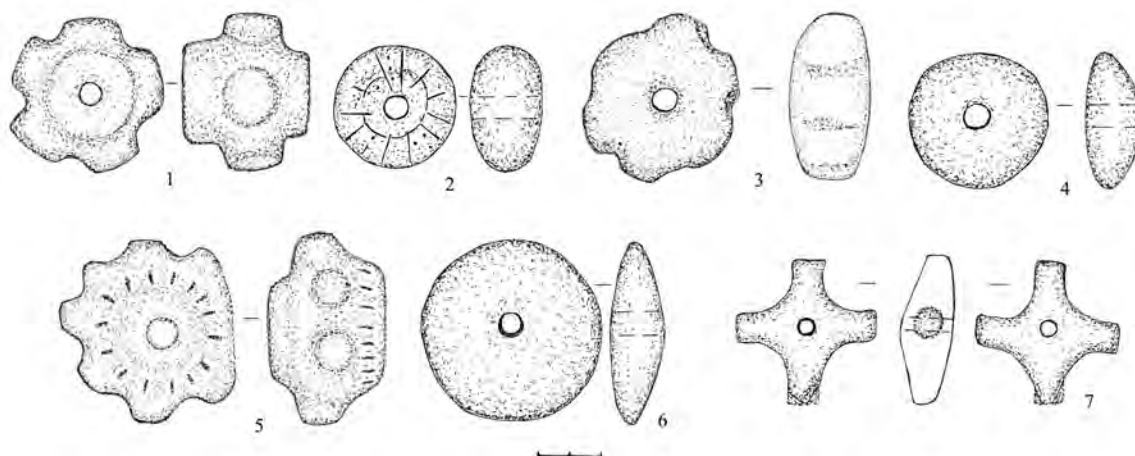


Рис. 9. “Рогаті” та інші пряслиця з Середнього Погориння: 1 – Хорів IV, Острозький р-н; 2 – Хотин; 3 – Городище Березнівський р-н Рівненська обл.; 4 – Прикордонне; 5 – Дорогоща, Ізяславський р-н Хмельницька обл.; 6 – Слобідка, Березнівський р-н; 7 – Млинівський р-н Рівненська обл. (за О. Романчуком та Г. Охріменком)

Fig. 9. “Horned spindle whorls” and other ones from Middle Pogorinna: 1 – Khoriv IV, Ostrog district; 2 – Khotin; 3 – Gorodische, Bereznio district of Rivne region; 4 – Prikordonne; 5 – Dorogoscha, Iziaslav district of Khmelnytskyi region; 6 – Slobidka, Bereznio district; 7 – Mliniv district of Rivne region (by O. Romanchuk and G. Okhrimenko)

Рідкісний виріб виявив на Фастівщині С. Лисенко – прясло з шістьма зіркоподібними заокругленими виступами, до кожного з яких від центру виходить по чотири промені [Лисенко, 2002, с. 166, рис. 1].

Зовсім недавно О. Жук передав до Волинського краєзнавчого музею унікальну знахідку з Млинівщини – хрестоподібний виріб (прясло) з отвором у центрі (рис. 9, 7). Він має сіро-коричневий колір, середню домішку палено-товченого кременю, прогладжену поверхню. Можемо зробити припущення, що ці предмети (можливо, культу) використовували під час весняно-ритуальних дійств як символи сонця (хрест символізує сонце, а ріжки – імітація променів). Їх могли нести діти під час церемоніально-обрядових процесій.

П. Макарович відносить “рогаті” прясла до інсигній влади (їх знаходять переважно на поселеннях, хоча трапляються, як сказано, і в похованнях, зокрема на Люблінській височині, Люблінському Поліссі). Підставою для такого висновку слугувала схожість прясел цього типу з кам’яними наверхами цитриноподібних булав (рис. 2; 3; 4). На цю подібність звертали увагу також С. Березанська [Березанская, 1972, с. 292], Я. Домбровський [Dąbrowski, 2005, s. 228], Г. Тарас [Taras, 2007, s. 104]. Проте такі прясла, на думку П. Макаровича, могли використовувати у давніх веретенах як предмети, необхідні для кращої обертовості мотання ниток [Makarowicz, 2010, s. 325–326].



Таблиця 1

Опис прясел з виступами (“рогатих”)

№	Місцезнаходження	Розміри	Кількість “ріжків”	Домішки			Обробка поверхні
				Пісок	Жорства	Палений	
1.	Млинівський р-н	4,7×1,9 см	4	+		+	вирівняна
2.	Хорів Острозький р-н	4,7×3,8 см	5	+	+	(кварц)	вирівняна
3.	Городище	5,3×4,9×2,7 см	6	+	+	(кварц)	ангобована
4.	Дорогоща	5,9×3,7 см	9	+	+		ангобована
5.	Застав'я	5,3×2,6 см	8	+		+	
6.	Майдан-Липно	5,0×3,2 см	8	+		+	ангобована
7.	Бубнів	4,4×4 см	5	+		+	
8.	Бубнів	4,6×2,5 см	5	+		+	
9.	Святе	4,8×1,8 см	5	+		+	
10.	Текліно		5	+		+	
11.	Підгородно	5,9×? см	8	+		+	
12.	Поблизу Острога	6,8×? см	5?	+		+	
13.	Поблизу Острога	5,0×? см	6	+		+	
14.	Поблизу Острога	5,3×? см	5	+		+	
15.	Таценки	≈6,0×4,0 см	7	+		+	
16.	Черльонка (Польща)	≈5,4×3,8 см	6	+		+	
17.	Нова Українка	≈8,0 ×? см	7	+		+	
18.	Віта-Литовська	6,7×? см	5	+		+	
19.	Західна Волинь	6,2×4,8 см	5	+		+	
20.	Машів	7,0×2,0? см	5	+		+	
21.	Буща, Тартак	3,8×? см	10	+	+		вирівняна
22.	Голишів Луцький р-н	4,1×? см	12	+	+	+	вирівняна
23.	Городок	5,2×3,0 см	6	+	+		
24.	Заліщики	5,0×3,6 см	7	+	+		ангобована
25.	М'ятин	4,8×2,6 см	6	+		+	
26.	Жидичин	6,4×4,5 см	4	+		+	

Отже, можемо в якійсь мірі погодитися з авторами, які допускали, що “рогаті” прясла імітували знаки влади, були сакральними або ритуальними виробами. Напевне, їх можна вважати і предметами мистецтва, враховуючи якість виготовлення (іноді ангобування), нанесення на них символічних знаків тощо. На сьогодні “рогатих” прясел відомо близько 40, найбільша їхня кількість походить з території Західної Волині та Малеого Полісся. Достеменно з'ясувати значення та призначення таких особливих виробів, як “рогаті” прясла, важко. Їхні знахідки у закритих комплексах, можливо, привідкрили б пов'язану з ними таємницю.

ЛІТЕРАТУРА

- Березанская С.С.* (1982). Северная Украина в эпоху бронзы. – К.: Наук. думка. – 209 с.
- Березанская С.С.* (1972). Средний период бронзового века в северной Украине. – К.: Наук. думка. – 265 с.
- Березанская С.С., Гершкович Я.П., Самолук В.О.* (1998). Розкопки курганів тшинецької культури на р. Горинь // Археологічні відкриття в Україні 1997–1998 рр.: збірка наук. праць / під ред. Д.Н. Козака, С.І. Гаврилюк. – К.: ІА НАНУ. – С. 53–54.
- Винокур Й., Гуцал А., Мегей В.* (1998). Дослідження курганів доби бронзи у с. Дорогощі на Волині // Записки НТШ ім. Т. Шевченка. – Т. ССXXXV. Праці Археологічної комісії. – Львів. – С. 433–465.
- Лисенко С.* (2002). Середне Подніпров'я за доби пізньої бронзи // Записки НТШ ім. Т. Шевченка. – Львів. – Т. ССXLIV. – С. 155–178.

Охріменко Г., Гусаревич О. (2006). Нові пам'ятки тшцинецько-комарівської культури на Волинському Поліссі // *Zmierzch kompleksu trzciniecko-komarowskiego. Lubelskie Materiały Archeologiczne*. – Lublin: Instytut Archeologii Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej. – Т. XIV – С. 231–243.

Дąbrowski J. (2005). Symbole prestiżu starszej epoki brązu w Polsce // На пошану Софії Станіславівни Березанської: збірка наук. праць. – К.: Шлях. – С. 228–229.

Makarowicz P. (2010). Trzciniecki krąg kulturowy – wspólnota pogranicza Wschodu i Zachodu Europy. – Poznań: Wyd-wo Poznańskie. – 445 s.

Niedźwiedz J., Taras H. (1997). Wyniki badań wykopaliskowych na osadzie wielokulturowej w Teptiukowie, stan. 6, woj. Zamojskie w 1996 r. // *Arch. Pol. Środkowowschodniej*. – Т. 2. – С. 66–72.

Świesznikow I. (1966). Kultura komarowska // *Archeologia Polski*. – № 1. – Wrocław–Warszawa–Kraków. – Т. XII. – С. 39–107.

Taras H. (1995). Kultura trzciniecka w międzyzeczcu Wisły, Bugu i Sianu. – Lublin: Wyd-wo Uniw. M. Curie-Skłodowskiej. – 261 s.

Taras H. (2012). “Horned spindle whorls” in the Trzciniec cultural circle // *Sprawozdania archeologiczne*. – Kraków. – № 64. – С. 149–178.

#### REFERENCES

Berezanskaya, S.S. (1982). *Severnaya Ukraina v epohu bronzы*. Kyiv: Naukova Dumka, 209 pp. (in Russian).

Berezanskaya, S.S. (1972). *Srednij period bronzovogo veka v severnoj Ukraine*. Kyiv: Naukova Dumka, 265 pp. (in Russian).

Berezanska, S.S., Hershkovych, Ia.P., & Samoliuk, V.O. (1998). Rozkopky kurhaniv tshynetskoj kultury na r. Horyn. *Arkheolohichni vidkryttia v Ukraini 1997–1998 rr.* Kozaka D.N., Havryliuk S.I. (Eds.). Kyiv: Instytut arkeolohii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy, 53–54 (in Ukrainian).

Vynokur, I., Hutsal, A., & Mehei, V. (1998). Doslidzhennia kurhaniv doby bronzы u s. Dorohoshchi na Volyni. *Zapysky naukovohto tovarystva imeni Shevchenka, 235. Pratsi Arkheolohichnoi komisii*. Lviv, 433–465 (in Ukrainian).

Lysenko, S. (2002). Serednie Podniprovia za doby piznoi bronzы. *Zapysky naukovohto tovarystva imeni Shevchenka, 244*. Lviv, 155–178 (in Ukrainian).

Okhrimenko, H., & Husarevych, O. (2006). Novi pam'iatky tshtsynetsko-komarivskoi kultury na Volynskomu Polissi. *Zmierzch kompleksu trzciniecko-komarowskiego. Lubelskie Materiały Archeologiczne, 14*. Lublin: Instytut Archeologii Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, 231–243 (in Ukrainian).

Дąbrowski, J. (2005). Symbole prestiżu starszej epoki brązu w Polsce. *Na poshanu Sofii Stanislawivny Berezanskoj*. Kyiv: Shliakh, 228–229 (in Ukrainian).

Makarowicz, P. (2010). *Trzciniecki krąg kulturowy – wspólnota pogranicza Wschodu i Zachodu Europy*. Poznań: Wyd-wo Poznańskie, 445 pp.

Niedźwiedz, J., & Taras, H. (1997). Wyniki badań wykopaliskowych na osadzie wielokulturowej w Teptiukowie, stan. 6, woj. Zamojskie w 1996 r. *Arch. Pol. Środkowowschodniej, 2*, 66–72.

Świesznikow, I. (1966). Kultura komarowska. *Archeologia Polski, 12* (1). Wrocław–Warszawa–Kraków, 39–107.

Taras, H. (1995). *Kultura trzciniecka w międzyzeczcu Wisły, Bugu i Sianu*. Lublin: Wyd-wo Uniw. M. Curie-Skłodowskiej, 261 pp.

Taras, H. (2012). “Horned spindle whorls” in the Trzciniec cultural circle. *Sprawozdania archeologiczne, 64*, Kraków, 149–178.

*Стаття: надійшла до редакції 12.10.2016  
прийнята до друку 10.11.2016*

## RARE BRICKWARES OF TSHINETSKO-KOMARIVSKA CULTURE

*Grigory OKHRIMENKO<sup>1</sup>, Svitlana LOKAYCHUK<sup>2</sup>, Natalia SKLIARENKO<sup>3</sup>*

*<sup>1</sup>Lesya Ukrainka Eastern European National University,  
Chopin Str., 24-a, 43021, Lutsk, Ukraine, e-mail: dannuta@ukr.net*

*<sup>2</sup>Lesya Ukrainka Eastern European National University,  
Vynnychenka Str., 30-a, 43025, Lutsk, Ukraine*

*<sup>3</sup>Lutsk National Technical University,  
Koniakina Str., 5, 43026, Lutsk, Ukraine, e-mail: sklyarenko.nata@mail.ru*

In the article attention is accented on the original brickwares of tshinetsko-komarivska culture – spindle whorls with ledges, so-called “horned spindle whorls”. On territory of Poland, Belarus, Ukraine (Western Volyn, Western-Volyn Polissia, Podniprovia) a few ten of this “horned spindle whorls” is educed. They belong tshinetsko-komarivska culture, however their swingeing majority is educed to the north, in the natural habitat of tshinetska and east-tshinetska cultures and on Small Polissia distribution (pool Gorin). Therefore for a komarivska culture they are less inherent.

A middle diameter of rings is an about 5 cm, in most – an about 8 cm. Amount of ledges (“horns”) – 4–9. There is supposition, that they had not only the practical setting but also could be used during ritual actions, id est were sacral objects. Separate from these wares it is possible to attribute arts to creations, taking into account quality of making, sometimes angobing, presence on them of symbolic signs. The exposure “horned spindle whorls” in the closed complexes (accommodations, burial places) would help more precisely to find out their setting.

**Key words:** “horned spindle whorls”, tshinetsko-komarivska culture, bronze age, ritual wares, Western Volyn.